

عبادت حقیقی در پرتو الهیات سلبی

نگاهی به فرازی از تفسیر حکیم اثر استاد حسین انصاریان نشان می‌دهد که ایشان عبادت حقیقی را در گرو معرفت‌الله می‌داند که سنخ این شناخت سلبی است.

نگاهی به فرازی از تفسیر حکیم اثر استاد حسین انصاریان نشان می‌دهد که ایشان عبادت حقیقی را در گرو معرفت‌الله می‌داند که سنخ این شناخت سلبی است.

به گزارش خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، الهیات سلبی در مقابل الهیات ایجابی به نفی صفت از ذات باری می‌پردازد. بسیاری از اندیشمندان معنوی در میان ادیان چنین موضعی را نسبت به خدا داشته‌اند. استاد حسین انصاریان در فرازی از تفسیر خود به بیان خصوصیات عبادت پرداخته و آن را در گرو معرفت‌الله عنوان کرده‌اند، اما نگاه به سنخ این معرفت نشان می‌دهد که مبنای چنین شناختی نوعی الهیات سلبی است.

الهیات سلبی چیست؟

در هرگونه معرفت دینی ناظر بر مفهوم خدا مساله امکان و یا امتناع شناخت خداوند مطرح بوده است. «لوازم و فروعات این مسائل، نظیر دسترس‌ناپذیری و تعالی وجود خدا، امتناع شناخت خداوند و تعالی معرفتی او، بیان ناپذیری خدا) از جمله مسائلی هستند که در میان اندیشمندان دینی مطرح بوده‌اند.

قائلین به الهیات سلبی معتقد هستند که تنها به شیوه سلبی می‌توان درباره افعال خدا و صفات وی اندیشید. برخی از اندیشمندان مانند علامه طباطبایی معتقد هستند که هم می‌توان با الهیات سلبی و هم با الهیات ایجابی به معرفت‌الله نائل شد.

معرفت‌الله اساس عبادت حقیقی است

انصاریان معرفت‌الله را اساس عبادت حقیقی می‌داند. او به دنبال آن است که از قرآن و روایات تفسیری در خصوص عبادت صحیح و سالم ارائه دهد. وی این سخن را از بیان معصوم(ع) چنین مطرح می‌کند که آغاز معرفت‌الله یکتا دانستن او و تنزیه حضرتش از هر شریک و کفوی است.

معرفت‌الله انسان را به سوی رضایت از قضا و قدر رهنمون می‌سازد. انصاریان می‌گوید که مومن با رسیدن به مقام معرفت‌الله همه را مملوک و ابزار قدرت او به حساب می‌آورد و خوشنودی واقعی‌اش را به قضا و قدر و احکام و فرمان‌های تکوینی و تشریعی او اظهار می‌نماید.

از این رو وی معتقد است که معرفت و بصیرت شخص به معشوق و معبود حقیقی میزان تقوا و ضبط نفس و اعتماد به نفس مومن را بالا می‌برد.

قرآن و احادیث طرق رسیدن به معرفت‌الله

اما رسیدن به معرفت‌الله از چه طریقی ممکن است؟ اگر بدون معرفت‌الله نتوانیم عبادت درستی داشته باشیم، باید به سوی کسب آن رفت و پیش از هر عبادتی معرفت حقیقی قرار گرفته است. انصاریان معتقد است که شناخت باری از طریق مطالعه قرآن و تدبر در آیاتش و فهم روایات توحیدیه و دقت و اندیشه در آثار او که در تمام جهان هستی تجلی دارد و هرکدام از آثار آئینه‌ای برای نشان دادن صفات جمال و کمال او و افعال زیبا و حکیمانه‌اش می‌باشد میسر و ممکن است.

نتیجه آنان که از برکت معرفت، آگاهی، دانش، علم و بینش معشوق حقیقی و معبود واقعی را می‌یابند و می‌پذیرند و باورش می‌کنند، در سایه معرفت و اتصال قلبی به آن معشوق ازلی و ابدی و به کمک قرآن و معارف حقه روشی را در پیش می‌گیرند که رشد و ترقی باطنی و در نتیجه آن ظهور اعمال مثبت جوارحی و نهایتاً تحقق عشق و محبتشان را به معشوقشان حضرت حق و صفات جمال و کمال او تأمین می‌کنند.

تعبیر عاشقانه عبادت

ابتنا بر معرفت الهی و اصل قراردادن شناخت ذاب باری وی را به تلقی عاشقانه در خصوص عبادت سوق می‌دهد، انصاریان می‌گوید: دراین حال است که عاشق بی‌قرار تشخیص صحیح و مستقیم وجدانی خویش را به محضر حضرت معشوق اعلام می‌کند: رَئِئَا اِنتَا اَمَّا: پروردگارا ما ایمان آوردیم». (آل عمران، 16) و تأیید می‌کند که درهیچ معشوقی و ایده‌آل دیگری جمال و جلال وجود ندارد، بلکه همه معشوق‌ها و ایده‌آل‌ها بی‌اعتبار و مجازی و به سرعت فانی شدند، و شایستگی این که انسان به آنان تکیه کند ندارند.

آخرین مرحله تکامل

آخرین مرحله تکامل در نظر انصاریان نوعی هماهنگی انسان و خداست. وی انسان را عاشق و خدا را معشوق عنوان کرده است. معرفت‌الله در نقطه اوج خود انسان را به مومنی عارف و عاشقی تسلیم بدل می‌کند که «با معرفت و بصیرت و عمل و اخلاقش هادی سرگردانان وادی گمراهی می‌گردد. نهایت این عبادت خالصانه، و پاکی اعتقاد از شرک و آراسته شدن باطن به توحید ذاتی و صفاتی و اعمالی رسیدن به خوشنودی حق تعالی و بهشت ابدی و سرمدی است، و این همه با توفیق و فضل حضرت حق که سرزمین جان انسان را آماده می‌کند، و آسمان روحش را به نور لطفش می‌آراید، و باران معرفت به توحید را از این آسمان می‌باراند و به وسیله آن گل تسلیم را می‌رویاند و ثمراتی چون اعمال و طاعات را به دست می‌دهد و اخلاق حسنه را روزی وی می‌نماید».

معرفت‌الله در بیان امام علی(ع)

چنانچه انصاریان مطرح کرده است، احادیث در کنار قرآن برای شناخت خداوند طریقت دارد از این رو وی کوشش کرده است تا از بیان امام علی(ع) برای رسیدن به معرفت‌الله استفاده کند، آنچه او کلام معصوم گزینش کرده است اما تعبیری از الهیات سلبی می‌تواند باشد.

«ستایش خدائی را سزااست که هیچ صفتی از صفاتش بر صفت دیگر او پیشی نگرفته است، پس پیش از آن که آخر است اوّل است، و پیش از آن پنهان باشد آشکار است.» اطلاق صفات متناقضی مانند اول و آخر، پنهان و پیدا به خداوند یکی از خصوصیات الهیات سلبی است. از این رو معرفت‌الله مبانی عباد خداست و خود در پرتو الهیات سلبی حاصل خواهد شد.